

Перспективи трансформації сучасної моделі світового фармацевтичного ринку

АНОТАЦІЯ. У даній статті ґрунтовно проаналізовано сучасний стан світового фармацевтичного ринку, визначено ключові фактори його розвитку та окреслені перспективні напрями трансформації діючої бізнес-моделі компаній-лідерів. Досліджено прогностичні дані щодо розвитку ринку до 2015 року. Виявлено глобальні, ринкові, технологічні та організаційні чинники трансформації сучасної моделі світового фармацевтичного ринку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Світовий фармацевтичний ринок, фармацевтична галузь, фармацевтичні компанії, лікарські препарати, ліки-генерики, ліки-блокбастери, E7, блокбастер-бізнес-модель.

Вступ

Фармацевтичний ринок відіграє важливу роль в економіці країни в першу чергу як мірило, з одного боку, її інноваційності, а з іншого — рівня добробуту населення. Завдячуючи високотехнологічній фармацевтичній індустрії розвивається й багато інших сфер економіки, які є постачальниками сировини та обладнання: хімічна, сільськогосподарська, медичного скла, машинобудування та приладобудування та інші галузі, а також постачальники послуг: програмного забезпечення, фінансових, страхових, консалтингових тощо. У сучасних умовах фармація стала найбільш прибутковою індустрією, що залучає потужні інвестиційні потоки. Це зумовлюється тим, що стан здоров'я людини завжди є (має бути) першочерговою турботою як кожного окремого індивідуума, так і суспільства в цілому. Попит на ефективні та безпечні лікарські препарати зростає зі збільшеннями чисельності населення земної кулі та зміною екологічних і кліматичних умов існування людства.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що в основі успішного, динамічно бізнесу лежить розуміння основних характеристик і тенденцій світового ринку, уміння отримувати та використовувати достовірні прогностичні дані щодо його розвитку, факторів і передумов стратегічних можливих трансформацій. Нагальність

* Солодковський Юрій Мечиславович — кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної торгівлі Київського національного економічного університету. Сфера професійних інтересів — міжнародна торгівля послугами.

Довженко Ольга — магістр міжнародної торгівлі. Сфера професійних інтересів — креативна економіка.

подібного дослідження обумовлюється необхідністю підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах глобальних змін бізнес-середовища і сприяння гармонійному розвитку Українського ринку фармпродукції.

Сучасна база знань про особливості функціонування фармацевтичного ринку сформувалась завдяки дослідженням українських і зарубіжних учених у вигляді підручників, статей, монографій тощо. Зокрема, активно досліджують дану галузь зарубіжні науковці: Глумсков В.¹, Голубков Е.², Чапел С.³ і вітчизняні вчені: Громовик Б.⁴, Гасюк Г., Левицька О.⁵, Мнушко З.⁶, Дихтярева Н.⁷, Черних В.⁸, Гриценко І. та ін. Разом з тим існує об'єктивна необхідність подальших досліджень даної області знань, адже питання інтеграції українського фармацевтичного ринку у світовий ринок, оцінки рівня конкурентоспроможності в теоретичному й методологічному плані досліджені недостатньо. Різноманіття фармацевтичної продукції, актуальність пошуку нових підходів до рішення проблеми інтеграції українського ринку фармацевтичної продукції у світовий простір обумовило вибір теми написання статті.

Метою нашого дослідження є визначення умов, чинників і параметрів функціонування світового фармацевтичного ринку та обґрунтування напрямів його трансформації в умовах посткризового розвитку. Ідентифікація параметрів розвитку світового фармацевтичного ринку стане основою розробки та впровадження міжнародних конкурентних і бізнес-стратегій українських компаній. Під час виконання поставленої мети авторами були застосовні наступні методи дослідження: структурно-факторний, якісний і кількісний аналіз, метод наукової абстракції, синтезу, дедукції та індукції, метод поєднання логічного та історичного підходів до вивчення економічних явищ тощо.

¹ Глумсков В. Мировой фармацевтический рынок: состояние и тенденции // Эксперт — 2007. — № 20. — С. 10—32.

² Голубков Е.П. Основы маркетинга / Е. П. Голубков. — М., 1999. — 656 с.

³ Chapell S. C. Principles of Pharmaceutical Marketing / S. C. Chapell, M. Smith. — Binghampton, 2010. — P. 115.

⁴ Посилкіна О. В., Сагайдак Р. В., Громовик Б. П. Фармацевтична логістика: Монографія / М-во охорони здоров'я України; Нац. фармац. університет. — Х.: Вид-во НФаУ, 2004. — 437 с.

⁵ Громовик Б., Гасюк Г., Левицька О. Фармацевтичний маркетинг: теоретичні та прикладні засади. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 464 с.

⁶ Мнушко З. М. Менеджмент та маркетинг у фармації: Ч. II. Менеджмент у фармації: Підручник для студентів вузів. — 2-е вид. / З. М. Мнушко, Н. М. Дихтярьова; під ред. З.М.Мнушко. — Х.: Вид-во НФаУ «Золоті сторінки», 2009. — 448 с.

⁷ Дихтярева Н. М. Менеджмент и маркетинг в фармации / Дихтярева Н. М. Ч. II. Маркетинг в фармации. — Х., 2008. — 406 с.

⁸ Богатирьова Є. В. Історія фармації України / Є. В. Богатирьова, Ю. П. Сніжанко, В. П. Черних та ін. — Х., 1999. — 322 с.

Сучасний стан світового фармацевтичного ринку

На сьогодні фармацевтичний ринок є одним з найбільш динамічних секторів світової економіки. Це пояснюється зростанням місткості ринку лікарських засобів у світі, швидким розширенням асортименту лікарських засобів і низькою еластичністю попиту на них. Як показує досвід, навіть в умовах економічної кризи фармацевтичне виробництво в меншій мірі піддається ризику спаду, ніж будь-яке інше. У 2009 р. обсяг світового фармринку виріс на 7 % і становив 808 млрд дол. США, таке зростання було зумовлене несприятливою епідеміологічною ситуацією в більшості країн світу. За підсумками ж 2010 р. обсяг світового фармацевтичного ринку збільшився на 5,2 % і склав 865 млрд дол. США (рис. 1).

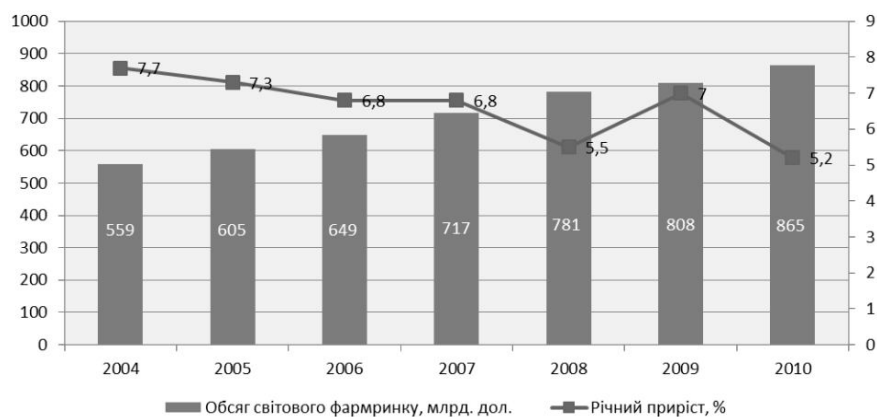

Рис. 1. Динаміка обсягів та річний приріст світового фармацевтичного ринку в 2004–2010 рр., млрд дол. та %¹

Можна виокремити кілька суттєвих факторів, які негативно вплинули на показники росту фармринку в 2010 році: закінчення термінів дій американських патентів на ряд ліків-блокбастерів; зниження цін на лікарські засоби на другому після США японському фармринку, яке призвело до того, що показник CAGR японського фармринку сповільнився до 0–2 %; скорочення бюджетів на охорону здоров'я в Європі. Загальний обсяг продажів лікарських засобів на основних фармацевтичних ринках світу за 12 місяців — до січня 2011 р. склав майже 517 млрд дол. США (рис. 2). Найбільш активний розвиток продажів демонструє фармринок Венесуели — 32 %, де споживання ліків на душу населення ста-

¹World pharmaceutical market 2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.publicagenda.org/chats/world-pharmaceutical-market>

новить 194 дол. США. Високі темпи приросту відзначають на фармацевтичних ринках Китаю, Аргентини та Бразилії (споживання на душу населення – від 90 до 200 дол. США). Для таких країн, як Франція, Італія, США, Канада і Мексика темпи приросту не досягли 5 %, а в Іспанії обсяг продажу залишився незмінним.

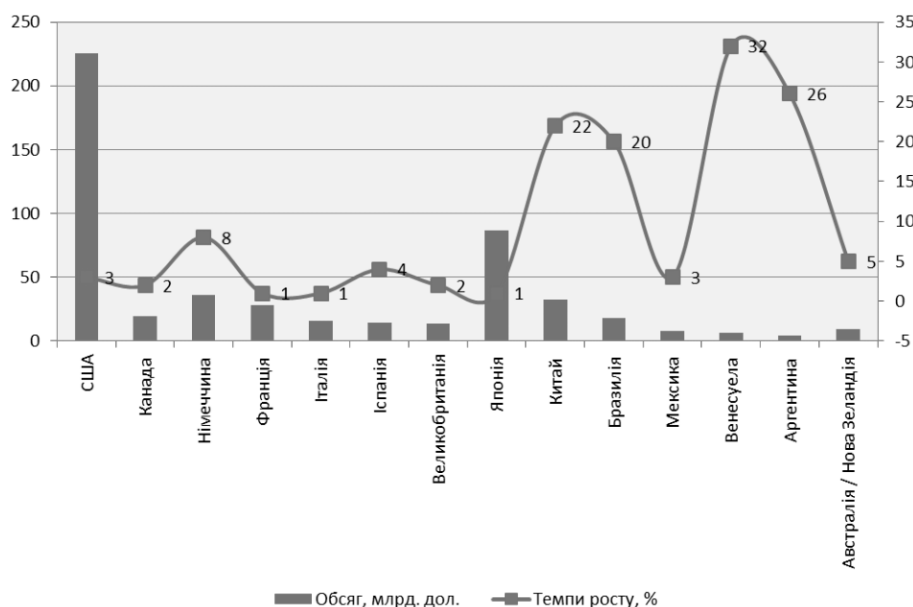

Рис. 2. Загальний обсяг продажів препаратів на основних фармринках за лютий 2010—січень 2011 р., млрд дол. та %¹

Незважаючи на світову фінансову кризу, світовий фармриннок зміг зберегти позитивну динаміку росту, яка в середньому становить 5–7 % на рік. Проте варто відзначити дві нові тенденції ринку, які справлятимуть суттєвий вплив на подальший розвиток світової фармацевтичної індустрії та інших пов'язаних з нею галузей: по-перше, уповільнення темпів росту з 8 % до 4,5–5 % у розвинених країнах; по-друге, територіальне переміщення основних провідних регіонів фармринку з розвинених країн до країн БРІК. Саме ці країни з параметрами росту до 15 % у все більшій мірі визначають динаміку світового ринку фармацевтичної продукції. Крім того, глобальна фінансова криза викликала певний пе-

¹ Global Pharmaceutical Market Size & Growth by Region, 2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.imshealth.com/portal/site/imshealth/menuitem.a46c6d4df3db4b3d88f611019418c22a/?vgnnextoid=e599410b6c718210VgnVCM100000ed152ca2RCRD&cpsexcurrchannel=1>

перозподіл сил на світовому фармринку. Аналітики «IMS Health» поділяють національні ринки в чотири великі групи:

—розвинені фармринки — США, Канада, Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Іспанія, Японія;

—фармринки, що розвиваються, 1 рівня — Китай, Бразилія, Мексика, Туреччина, Індія, південна Корея, Росія (група E7);

—фармринки, що розвиваються, 2 рівня — Еквадор, Перу, Чілі, Колумбія, Пуерто-Ріко, Аргентина, Венесуела, В'єтнам, Філіппіни, Індонезія, Таїланд, Пакистан, Алжир, Єгипет, ПАР, Саудівська Аравія, Литва, Болгарія, Чехія, Угорщина, Румунія;

—інші.

Виявлена пряма кореляція між попитом на фармпродукцію і макроекономічними показниками (темпами зростання ВВП, споживчих і державних витрат) певним чином пояснює нові тенденції світового ринку. Оскільки фінансова криза завдала найбільшої шкоди розвиненим країнам з високою часткою виробництва сфери послуг у ВВП, це привело до суттєвого зменшення споживчих витрат, зокрема і на продукцію фармацевтичної галузі. Відтак ми можемо говорити, що світова фінансова криза дала поштовх до формування нової моделі світового фармринку, що характеризується зміщенням акценту з розвинених ринків на фармринки країн, що розвиваються і зміною товарної структури з наголосом на перспективні вузькоцільові ринки і скороченням частки загальних фармакотерапевтичних груп.¹ У 2010 р. у загальному обсязі світових фармпродажів більше 70 % становила сумарна частка розвинутого фармринку (рис. 3).

Рис. 3. Частки груп фармринків за обсягом продажів в грошовому виразі у 2010 р, %²

¹ Новий світовий порядок на фармацевтичному ринку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/16320>

² Світовий фармацевтичний ринок: стан та тенденції [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.newchemistry.ru/letter.php?n_id=7812&cat_id=10&page_id=2

При цьому, найперспективнішими ринками за показником середньорічних темпів зростання є ринки, що розвиваються 1-го та 2-го рівня. Як видно з рис. 4, внесок розвинених фармринків у сукупний приріст продажів глобального ринку склав 16 % у 2010 р., а фармринків, що розвиваються, 1-го рівня — 51 %, притому, що на їх частку припадає лише 11 % обсягу світового фармацевтичного ринку. На частку країн, фармринку 2-го рівня в 2010 р. припадало 6 % глобальних фармпродажів і 22 % загальносвітового приросту.

Рис. 4. Внесок фармринків у середньорічний приріст обсягів продажів фармпродукції в світі у 2001–2009 рр., % (побудовано авторами за даними¹)

Умови подальшого розвитку світового фармринку

За прогнозними розрахунками «IMS Health» середньорічні темпи зростання обсягу продажів на фармринках 1-го рівня до 2014 р. складуть 13–16 % (рис. 5). Обсяги продажів на цих ринках збільшаться до 165–185 млрд дол. США в 2014 р. Зростання продажів ліків на цих фармринках зумовлено рядом чинників:

- загальне зростання захворюваності через посилюється впливу техногенних факторів і погіршення екологічної обстановки;
- тенденція «старіння населення» в розвинених країнах;
- у Китаї, Індії, Росії, країнах Східної Європи, зростання рівня доходів населення призводить до використання більш дорогих і якісних препаратів;

¹ Лідери та аутсайтери світового фармринку [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.aptekagal.com.ua/show_article.php?year=2011&month=3&num=12

— швидкий розвиток таких порівняно нових напрямків, як сегмент біологічно активних добавок (БАД) і сегмент препаратів-генериків (дешевих аналогів відомих ліків). Сьогодні частка препаратів-генериків на ринках США, Великобританії, Канади і Німеччини досягає вже 30 % і, на думку фахівців, буде збільшуватися й далі;

- збільшення кількості населення в певних регіонах світку;
- послаблення патентного захисту¹.

Рис. 5. Прогноз річного приросту світового фармацевтичного ринку в 2011–2014 р., %²

Проте Північна Америка залишиться найбільшим регіональним фармацевтичним ринком у світі (рис. 6), але його розвиток суттєво уповільниться за рахунок стрімкого збільшення продажів більш дешевих ліків-генериків.

На ринках Латинської Америки очікується стабільний ріст, у Бразилії й Мексиці, які знаходяться серед фармринків, що розвиваються, очікується найбільша динаміка зростання. В цих країнах формуються нові державні гарантії забезпечення населення медпрепаратами. Компанія «IMS Health» прогнозує максимальне зростання венесуельського фармринку у період 2011–2013 рр. Очікується збільшення обсягу фармпродажів на рівні 31–34 %. Хоча ця країна має доволі несприятливий бізнес-клімат у фармацевтичній галузі, слабе законодавство щодо прав інтелектуальної власності та політичний режим, що обмежує приватне підприємництво. З іншого боку постійне зростання міського населення е

¹ Pharma 2020: The Vision — Which Path Will You Take? by PriceWaterhouse Coopers [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/pharma-life-sciences/pharma-2020/pharma-2020-vision-path.jhtml>

² Там само.

одним з важливих факторів, що сприяють збільшенню фармринку країни. Найбільшого розвитку в Венесуелі отримав сегмент генеричних препаратів. У цілому Латинська Америка володіє істотним потенціалом як ринок збуту препаратів інгібіторів ангіотензинперетворюючого ферменту і анальгетиків, що пов'язано із поширенням у регіоні гіперхолестеринемії, яка є основним фактором підвищення ризику серцево-судинних захворювань.¹

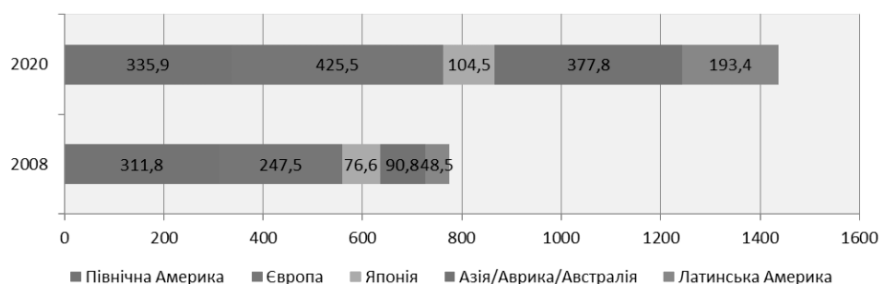

Рис. 6. Світовий фармацевтичний ринок в 2008 і в 2020 р., млрд дол. США (складено авторами за даними ²)

У Європі в найближчі 5 років очікується незначний ріст на провідних ринках (Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Великобританія). Ситуація буде визначатися загальносвітовими економічними факторами, але позитивний вплив на обсяги продажів будуть чинити старіння населення регіону й ріст попиту на профілактичні послуги. Ринки краї Центральної та Східної Європи, за прогнозами, покажуть впевнений ріст.

Японія, один з найпотужніших світових фармринків, продовжить збільшувати обсяги в середньому на 4–5% на рік. Схвалення нових протипухлинних лікарських препаратів, державні програми профілактики захворювань, дворічна заборона підвищення цін на препарати будуть сприяти зростанню. Зусилля уряду із заохочення використання ліків-генериків мають лише незначний вплив на ринок Японії.

У країнах Африки і Близького Сходу розвитку фармбізнесу сприятиме поліпшення інфраструктури у сфері охорони здоров'я та створення більш ефективної регуляторної середовища. Серед найбільш динамічних ринків цього регіону будуть Південно-Африканську Республіку (ПАР), Пакистан і Єгипет.

¹ Новий світовий порядок на фармацевтичному ринку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/16320>

² Pharma 2020: Supplying the future by PriceWaterhouse Coopers [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pwc.com/en_GX/gx/pharma-life-sciences/pharma-2020/pharma-2020-supplying-the-future.jhtml

Очікується поява нових фармринків-лідерів, якими стануть Китай, Індія, Мексика, Бразилія, Південна Корея й Туреччина. Їх зростання буде стимулюватиметься в першу чергу значними державними інвестиціями у галузь. Наприклад, уряд Китаю має намір інвестувати до кінця 2012 року більше 120 млрд дол. США в систему охорони здоров'я¹. Найбільший показник зростання фармринку очікується саме в Китаї, який вже в 2013 р. стане третім за обсягом світовим ринком ліків після США і Японії (табл. 1).²

Таблиця 1

**ТОП 20 НАЙБІЛЬШИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ РИНКІВ
в 2003, 2008, 2013 роках (прогноз)***

Рейтинг 2003		Рейтинг 2008		Рейтинг 2013	
1	США	1	США	1	США
2	Японія	2	Японія	2	Японія
3	Німеччина	3	Франція	3	Китай
4	Франція	4	Німеччина	4	Німеччина
5	Італія	5	Китай	5	Франція
6	Великобританія	6	Італія	6	Іспанія
7	Іспанія	7	Великобританія	7	Італія
8	Канада	8	Іспанія	8	Бразилія
9	Китай	9	Канада	9	Канада
10	Бразилія	10	Бразилія	10	Великобританія
11	Мексика	11	Мексика	11	Венесуела
12	Австралія	12	Туреччина	12	Туреччина
13	Індія	13	Індія	13	Індія
14	Польща	14	Південна Корея	14	Мексика
15	Нідерланди	15	Австралія	15	Південна Корея
16	Бельгія	16	Греція	16	Росія
17	Південна Корея	17	Польща	17	Греція
18	Туреччина	18	Нідерланди	18	Польща
19	Португалія	19	Бельгія	19	Австралія
20	Греція	20	Росія	20	Нідерланди

* Джерело: складено авторами за даними³

Діяльність на цих перспективних ринках допоможе фармвиробникам впоратися з втратами від конкуренції з боку вироб-

¹ Новая структура мирового фармацевтического рынка [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N15/nsmfr_159.php

² Fulfilling the Promise of China [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pharmafocusasia.com/strategy/promise_of_china.htm

³ Pharma's new world order [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rsc.org/chemistryworld/News/2009/June/05060902.asp>

ників непатентованих ліків. Протягом найближчих 3–4-х років патентний захист можуть втратити лікарські засоби із загальним обсягом продажів 137 млрд дол., у тому числі такі блокбастери, як Lipitor (Pfizer), Plavix (Bristol-Myers Squibb / Sanofi-Aventis) і Seretide (GlaxoSmithKline). Орієнтовно до кінця 2015 року половину світового фармацевтичного ринку будуть складати більш дешеві непатентовані аналоги цих брендів. Очікується, що пік патентного обвалу в США припаде на 2012 рік, коли перед загрозою виявляться шість з десяти препаратів, що є лідерами за обсягами продажів, на цьому ринку. Аналітичні розрахунки показують, що після появи на ринку непатентованих аналогів брендові препарати втратять близько 90 % обсягів продажів.

Уже до кінця 2012 р. на світовому фармацевтичному ринку можуть з'явиться генерикові версії препарату Plavix (Bristol-Myers Squibb), препарату для лікування шизофренії Zyprexa™ / Зипрекса™ (оланзапін, «Eli Lilly & Co. Inc.») й антибіотику Levaquin™ (левофлоксацин, «Johnson & Johnson Pharmaceutical R&D»). Втрата патентного захисту на більшість популярних препаратів негативно позначиться на прибутках компаній-лідерів фармацевтичного ринку (табл. 2). Так, компанія Pfizer, яка впродовж багатьох років очолювала рейтинг найприбутковіших компаній світового фармринку, у 2015 році прогнозовано впаде на три позиції через втрату патентного захисту ряду своїх препаратів-блокбастерів, а Novartis очолить рейтинг найприбутковіших компаній оскільки має найменшу частку патентованих препаратів у номенклатурі своєї продукції і давно є лідером з виробництва препаратів-генериків.

Ефекти від закінчення патентного захисту безперечно будуть частково компенсовані новою хвилею перспективних інновацій, які дозволять задовольнити попит пацієнтів й значно змінять парадигму лікування в деяких ключових терапевтичних галузях, включаючи профілактику цукрового діабету, лікування меланоми, розсіяного склерозу, раку молочної залози й гепатиту С. Крім того, за прогнозами «IMS Health», у 2011–2013 рр. буде погоджено, запатентовано й введено на ринок п'ять нових продуктів — потенційних ліків-блокбастерів, щорічний обсяг продажів яких складе більше 1 млрд дол. США. Ними можуть стати тромболітик Brilinta™ (тикагрелор, «AstraZeneca plc»), антикоагулянт аписабан компанії «Pfizer» і «Bristol-Myers Squibb Co.», препарат для лікування раку молочної залози ініпариб («Sanofi-Aventis S.A.») й противірусний препарат телупревір для лікування гепатиту С від «Vertex Pharmaceuticals Inc». Варто зазначити, що середній термін розробки нового лікарського препарату, за даними Pharmaceutical

Research and Manufacturers of America (PhRMA), складає 10–15 років. І якщо 20 років тому процес коштував трохи більше 300 млн дол. США, то сьогодні вартість розробки нового лікарського препарату збільшилась майже в три рази. Розробка біотехнологічних препаратів обходиться ще дорожче й може сягати 1 млрд дол. США. При цьому тільки 3 з 10 препаратів, які потрапляють на ринок, приносять дохід, що покриває витрати на його розробку та приносить прибуток розробнику.

Таблиця 2

ПРОГНОЗ ЗМІНИ ПРИБУТКОВОСТІ КОМПАНІЙ-ЛІДЕРІВ СВІТОВОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ (2008 та 2015 рр. (прогноз), млн дол.*

Компаній-лідери ринку	Прибуток компаній-лідерів		Прогноз зміни прибутку, %	Рейтинг компаній-лідерів	
	2008 р.	2015 р.		2008 р.	2015 р.
Pfizer	48,639	34,075	-30	1	3
Sanofi-aventis	43,177	36,186	-16	2	2
Novartis	40,529	45,714	+13	3	1
AstraZeneca	31,522	16,878	-40	4	8
Merck & Co	29,724	24,428	-18	5	4
GlaxoSmithKline	22,858	20,294	-11	6	6
Wyeth	22,367	20,537	-8	7	5
Bristol-Myers Squibb	21,603	16,364	-24	8	9
Schering-Plough	20,595	20,216	-2	9	7
Eli Lilly	20,275	15,286	-25	10	10

* Джерело: складено авторами за даними¹

Варто зазначити, що в основі сучасної діяльності фармацевтичної галузі лежить бізнес-модель, яка не забезпечує стійкого економічного розвитку. Вона не дозволяє компаніям у короткі терміни виробляти інноваційні препарати, в яких є потреба на світовому ринку. Без фундаментальної зміни характеру діяльності галузі не вдасться максимально використовувати можливості, які відкриваються перед нею. Зокрема, зараз перед фармацевтичними компаніями стоять такі ключові завдання, що впливають із основних слабких сторін галузі (рис. 7): інтенсифікація досліджень та оновлення моделі інноваційного розвитку, залучення значних додаткових фінансових ресурсів, упро-

¹ Новая структура мирового фармацевтического рынка [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N15/nsmfr_159.php

вадження нових технологій продажів і міжнародної маркетингової діяльності, організація співробітництво з регуляторами з метою уніфікації та спрощення світового нормативно-правового бізнес-середовища, покращення репутації галузі в очах споживачів і регуляторів ринку тощо.

Рис. 7 Проблеми фармацевтичних компаній (побудовано авторами на основі матеріалів¹)

Світовий ринок лікарських засобів належить до ринків монополістичного конкурентного типу. У результаті світового «поділу праці» у сфері виробництва лікарських препаратів, з 50 найбільших фармацевтичних компаній, що займають більше 80 % ринку, 20 компаній знаходяться на території США (39,2 % світового фармринку), 18 компаній у Європі (33,3 % ринку), 11 компаній у Японії (7,8 % ринку) і 1 в Ізраїлі (табл. 3).

Конкурентна боротьба між транснаціональними фармацевтичними фірмами триває сьогодні не навколо цін на препарати, а навколо широкого використання досягнень науково-технічного прогресу у фармацевтичній промисловості. Лідируюче становище фірм на світовому ринку пов'язують з широким використанням досягнень генетичної та клітинної інженерії, біотехнології, дозволяють фірмам розробляти і виробляти препарати зі значно поліпшеними фармакокінетичними властивостями, гарною переносимістю і високою стабільністю.

¹ Мировой фармрынок к 2020 г. удвоится и достигнет 1,3 трлн дол. США [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://optica.in.ua/se/news/index.php?action=show&nid=4169>

Таблиця 3

**НАЙБІЛЬШІ ФАРМАЦЕВТИЧНІ КОМПАНІЇ СВІТУ
в 2010 році, млн дол. США***

Назва компанії	Країна походження	Топ-препаратів	2010 рік		
			Рейтингова позиція	Прибуток, млн. дол.	Частка ринку, %
Pfizer	США	Lipitor, Lyrica	1	45,4	6,6
Sanofi-Aventis	Франція	Lovenox, Plavix	2	40,9	6,0
Novartis	Швейцарія	Diovan, Gleevec	3	38,5	5,8
GlaxoSmithKline	Великобританія	Seretide, Valtrex	4	36,7	5,6
AstraZeneca	Великобританія	Nexium, Crestor	5	31,9	4,9
Merck & Co.	США	Singulair, Cozaar	6	26,9	4,4
Johnson & Johnson	США	Remicade, Topamax	7	22,5	3,3
Eli Lilly & Co.	США	Zyprexa, Cymbalta	8	20,6	3,1
Bristol-Myers Squibb	США	Plavix	9	18,8	2,6
Abbott Laboratories	США	Humira	10	16,5	2,3
Takeda Chem. Ind.	Японія	Pioglitazone	11	14,2	2,2
Boehringer-Ingelheim	Німеччина	Spiriva	12	14,0	2,2
Teva Pharma	Ізраїль	Copaxone	13	13,8	2,1
Bayer Schering	Німеччина	YAZ	14	13,3	1,9
Astellas	Японія	Prograf	15	10,5	1,5

* Джерело: (складено автором за даними¹)

До головних конкурентних переваг провідних транснаціональних фармацевтичних фірм відносять²:

- широка мережа дилерів і дистриб'юторів;
- наявність мережі заводів у різних країнах;
- відносно низькі ціни на препарати аналоги інших фірм — за рахунок наявності заводів і широкої дилерської мережі;
- єдиний для всіх заводів товарний знак;
- єдина рекламна компанія для всіх заводів виробників і дистриб'юторів;
- широкий асортимент і номенклатура продукції;
- наявність власних дослідних лабораторій;

¹ TOP-50-Pharmaceutical-companies-Pharm-Exec The Pharm Exec [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/21016515/>

² Nigel MacLennan «Brand Planning for the Pharmaceutical Industry» — P.: Gover House, 2004.

- випуск продукції орієнтованої на різні сегменти ринку;
- гарантія безпеки застосування ліків фірми;
- розробка нових видів ліків;
- репутація фірм (робота на ринку довгі роки).

У той же час, учасники ринку розуміють те, що вартість переважної кількості препаратів сьогодні є не виправдано високою. Економічна криза виявила додаткові виклики перед всією галуззю та кожною її компанією. Сьогодні виробники мають адаптувати свої стратегії й тактики до нових умов світового бізнес-середовища: по-новому оцінити комерційні моделі; використовувати будь-які можливості на ринках, що розвиваються, щоб підвищити можливі переваги своїх лікарських препаратів; визначити спосіб максимізації частки їх бізнесу на нових ринках з найвищими темпами зростання. До 2008 року лише 1/3 з усіх нових випущених на ринок препаратів, досягала країн E7. Тепер багато компаній (наприклад, GlaxoSmithKline, Sanofi-Aventis тощо) розглядають ці ринки як пріоритетні. Не дивлячись на те, що всі фармринки E7 мають багато схожих ознак, кожна з країн групи має унікальні характеристики та напрями розвитку, які повинні враховуватись у нових бізнес-моделях фармкомпаній. Китай, Індія та Корея, наприклад, завжди характеризувалися превалюючим значенням традиційної медицини й дуже відмінною густотою населення різних регіонів країн, що ускладнює вихід на ці ринки та максимальне охоплення споживачів, у першу чергу в сільській місцевості. Бразилія та Мексика представляють собою ринки з великою кількістю місцевих фірм-виробників, що орієнтуються на пацієнтів, які не в змозі придбати дорожчі іноземні ліки. Ринок Росії характеризується наявністю потужного власного виробництва та нерівномірністю розташування платоспроможного населення по великій території країни. Ринок Туреччини є найбільш традиційним, оскільки за своїми основними характеристиками близький до ринків окремих європейських країн (насамперед Греції).

Глобальні перспективи трансформації фармацевтичної промисловості

За оцінками спеціалістів компанії «PriceWaterhouseCoopers» у галузі мають відбутися наступні зміни: основний акцент на бізнес результат, формування системи постійного моніторингу послуг охорони здоров'я, збільшення частки препаратів для запобігання захворюваностей, запровадження динамічної інноваційної моделі розвитку, оптимізація процесів тестування та ліцензування, посилення міжнародної співпраці у регуляторній сфері, зникнення блокбастерної моделі продажів тощо (рис. 8).

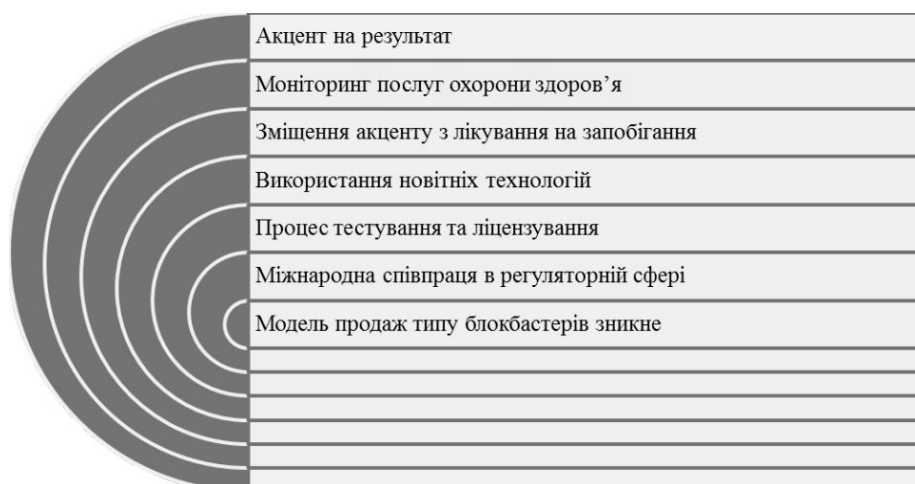

Рис. 8. Перспективні напрями розвитку світової фармацевтичної промисловості (побудовано авторами на матеріалах¹)

На нашу думку, основні трансформації фармпромисловості будуть проводитись у напрямках: розробки патентів; зміни моделі ціноутворення; впровадження системи компенсації й диверсифікації ризиків між наступними основними учасниками ринку фармкомпанії, страхові компанії, дистриб'ютери й регулятори ринків. Компанії-лідери також намагатимуться довести свою найвищу ефективність і спроможність швидко розробляти та виводити на ринок нові препарати.

Фахівці ринку та представники сфери охорони здоров'я обговорюють можливість розробки та впровадження додаткових послуг для своїх споживачів. Перш за все це стосується впровадження системи контролю відповідності дій пацієнтів щодо прийому медичних препаратів рекомендаціям лікарів. Така ініціатива пояснюється тим, що, наприклад, у США 20 % хворих без будь-яких причин повністю ігнорують рекомендації лікарів, а близько 60 % не виконують їх повністю. Це впливає на безпеку й результати терапії, а фармкомпанії втрачають доходи та репутацію виробників якісної продукції. Фармкомпанії планують упроваджувати нові технології моніторингу комплеантності пацієнтів як додаткову послугу для них самих, страхових компаній й операторів фармринків. Результати такого моніторингу можуть бути використані й у проведенні клінічних досліджень.

¹ Pharma 2020: The Vision — Which Path Will You Take? by PriceWaterhouse Coopers [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/pharma-life-sciences/pharma-2020/pharma-2020-vision-path.jhtml>

Профілактична охорона здоров'я також відкриває невикористані на сьогодні можливості фармпромисловості. У країнах, які є членами Організації економічної співпраці та розвитку, заплановано на найближчі п'ять років збільшення частки витрат на профілактику захворювань до 30 % від загального обсягу витрат на охорону здоров'я. За даними ВООЗ передбачуваними є близько 80 % випадків захворювань серцево-судинної системи, інсульту й діабету та 40 % — онкопатології, що підтверджує перспективність розробки та виведення на ринок «препаратів-запобіжників». Усвідомлюючи економію засобів на профілактику захворювань серед здорового населення замість лікування хворого, фармпромисловість складе оздоровче управління з найкращими програмами, моніторингом відповідності лікарських препаратів стану здоров'я пацієнтів, вакцинаціями й іншими додатковими послугами. Сьогодні в клінічних дослідженнях вивчається 245 моновакцин й 11 комбінованих. Їх вклад у фармринок до 2015 року складе до 42 млрд дол.

Оновленню бізнес-стратегій фармкомпаній сприятимуть і технологічні трансформації. Використання генетичних тестів спільно з препаратами для генетичної терапії зробило дослідницький процес більш цілеспрямованим, менш тривалим й, на думку фахівців, прогнозованим. Подальші дослідження людського геному відкриє світ нових можливостей у молекулярній науці й дозволить впливати по іншому на людський організм. Нові технології будуть використовуватись для кращого розуміння хвороб. Вони стануть ланкою, яка гармонізуватиме генетичні й клінічні дані.

Сучасний підхід передбачає подання заявки на отримання дозволу на маркетинг препарату лише по закінченню ранньої фази клінічних досліджень. Він буде замінений процесом ліцензування, який охоплюватиме весь життєвий цикл продукту. В регуляторні органи будуть постійно надавати результати невеликих точно спланованих досліджень. Уже сьогодні деякі національні та регіональні регуляторні органи почали співпрацю, використовуючи дані про безпеку й ефективність лікарських препаратів. Можливо, до 2020 року з'явиться одна всесвітня регуляторна система, керувати якою будуть національні чи федеральні органи, а також нести відповідальність за відповідність нових препаратів потребам пацієнтів у конкретному регіоні.¹

На стику традиційної фармакології і біотехнології виникає нова галузь — фармакогеноміка, її ціллю є створення персоналізованих лікарських препаратів — «найбільш ефективний лікарський засіб для даного пацієнта в даний час». Персоналіза-

¹ Мировой фармрынок к 2020 г. удвоится и достигнет 1,3 трлн дол. США. Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://optica.in.ua/se/news/index.php?action=show&nid=4169>

ція медицини на базі сучасних біотехнологічних розробок з паралельним виробництвом лікарських препаратів призведе до повного зникнення блокбастер-бізнес-моделі та призведе до фундаментальних змін системи розподілення продукції фармпромисловості.

Узагальнюючи усі сучасні характеристики світової фармацевтичного ринку можна відмітити такі його основні особливості та тенденція, що визначають майбутнє галузі (рис. 9): висока насиченість ринку; зменшення витрат на державну медицину внаслідок реформи національних систем охорони здоров'я; посилення ролі державного регулювання охорони здоров'я взагалі та фармацевтичної галузі зокрема; збільшення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; підвищення ефективності виробництва та оптимізація структури витрат; укрупнення фармацевтичних компаній; створення стратегічних альянсів та укладання угод між про спільне створення ліків; розроблення лікарських препаратів з цільовим механізмом дії; широкий розвиток біотехнології, генної інженерії; створення персоналізованих лікарських препаратів за принципом «найбільш ефективні ліки для даного пацієнта зараз»; збільшення виробництва та реалізації лікарських препаратів-генериків; диверсифікація видів діяльності фармацевтичних компаній (виробництво препаратів для ветеринарії, виробництво та реалізація медичного обладнання, участь у вирішенні питань організації охорони здоров'я та ін.); широке використання бенчмаркінгу в роботі компаній; збільшення витрат фармацевтичних компаній на просування лікарських препаратів на традиційні та нові регіональні ринки.

Найближчими роками фармацевтичний ринок продовжуватиме генерувати зміни, які розвиватимуться у трьох основних стратегічних напрямках:

—основними точками росту фармацевтичного ринку стає розвиток сегментів біологічно активних добавок (БАД) й препаратів-генериків, перехід від домінуючої сьогодні хімічної технології в виробництві ліків до біотехнологій, а також фармацевтичних препаратів рослинного походження, частка яких на ринку, за прогнозами ВООЗ, у найбільші десять років перевищить 60% у загальному обсязі лікарняних препаратів;

—збільшення протиріч між інтересами фармацевтичної промисловості Заходу, яка переважно орієнтована на прибуток та вигідні розробки для лікування неінфекційних захворювань, які розповсюдженні в розвинених країнах, й потребами населення найбільш розвинутих країн і країн, що розвиваються, в ліках проти специфічних інфекційних захворювань;

—конкурентна боротьба між транснаціональними фармацевтичними компаніями повністю покине цінову та асортиментну площину й організується навколо широкого практичного використання останніх досягнень науково-технічного прогресу в фармацевтичній промисловості, в першу чергу досягнень генетичної та клітинної інженерії, біотехнології тощо.

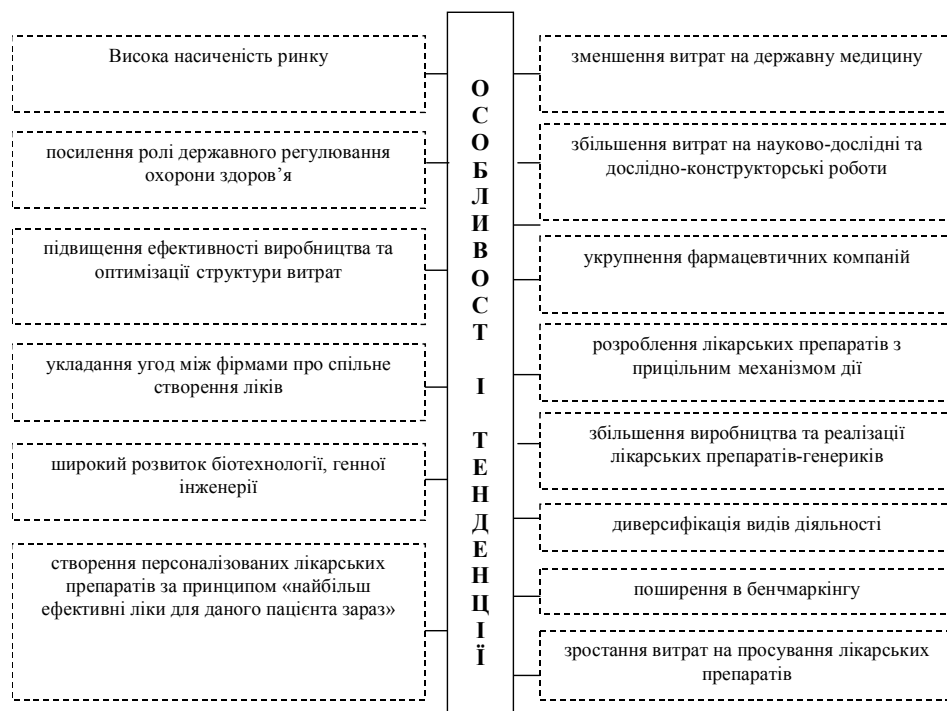

Рис. 9. Сучасні особливості та тенденції розвитку світового фармацевтичного ринку (побудовано авторами за матеріалами¹⁾)

Зазначені трансформації світового фармацевтичного ринку, які відбуваються останнім часом і прогнозуються на найближчі 5–7 років безперечно призведуть до суттєвої зміни сучасної моделі цього ринку. Визнаючи таку перспективу, провідні компанії-лідери світового ринку вже сьогодні укладають угоди з малими та середніми фірмами країн групи E7 на виробництво ліків-генериків, що дозволяє їм заощаджувати операційні та маркетингові ресурси й перерозподіляти їх на відкриття наукових центрів й клінічних баз в Індії, Китаї, Сінгапурі з метою інтенсифікації створення нових оригінальних препаратів і технологій.

¹ Глумсков В. Мировой фармацевтический рынок: состояние и тенденции // Эксперт, 2010

Висновки

Нещодавня глобальна фінансова криза стала каталізатором багатьох процесів, які повільно розвивались на багатьох світових ринках товарів і послуг, зокрема на фармацевтичному. Майбутнє світового фармацевтичного ринку виглядає досить оптимістичним оскільки прогнозується його постійне зростання (обсяг ринку сягне 1,3 трлн дол. США до 2020 року). При цьому відбудеться зміна регіональної структури ринку оскільки найбільш зростаючими стали країни E7 (Бразилія, Китай, Індія, Індонезія, Мексика, Росія і Туреччина). Саме ці ринки визначатимуть пріоритети діяльності фармацевтичних компаній у напрямі відмови від бізнес моделі типу «ліки-блокбастери» та переходу до виробництва «ліків-генериків», яке провадитиметься переважно за контрактом з місцевими фірмами регіональних ринків. Основні ресурси транснаціональних фірм-лідерів галузі направлятимуться переважно на НДДКР, зокрема розробку продуктів генетичної та клітинної інженерії і біотехнологій, впровадженні нових послуг, покликаних максимально гармонізувати співпрацю між фармкомпаніями та системою охорони здоров'я, тощо.

З огляду на виявлені параметри трансформації світового фармацевтичного ринку та конкурентні переваги українських фармкомпаній найбільш актуальною для них, на нашу думку, буде стратегія збільшення виробництва ліків-генериків для реалізації на внутрішньому ринку з паралельним здійсненням прямих зарубіжних інвестицій у країни зі слабким внутрішнім виробництвом і зростаючим попитом (фармринки, що розвиваються, 2 рівня – Еквадор, Перу, Чілі, Колумбія, Пуерто-Ріко, Аргентина, Венесуела, В'єтнам, Філіппіни, Індонезія, Таїланд, Пакистан, Алжир, Єгипет, ПАР, Саудівська Аравія, Литва, Болгарія, Чехія, Угорщина, Румунія тощо). Крім того, важливим стратегічним завданням є реалізація співробітництва з потужними транснаціональними компаніями у напрямі виробництва ліків-генериків і проведення спільних НДДКР.

Список літератури

1. *Богатирьова Є. В.* Історія фармації України / Є. В. Богатирьова, Ю. П. Сніжанко, В. П. Черних та ін. – Х., 1999. – 322 с.
2. *Глумсков В.* Мировой фармацевтический рынок: состояние и тенденции // *Експерт* – 2007. – № 20. – С. 10–32.
3. *Голубков Е. П.* Основы маркетинга / Е. П. Голубков. – М., 1999. – 656 с
4. *Громовик Б, Гасюк Г., Левицька О.* Фармацевтичний маркетинг: теоретичні та прикладні засади. – Відніця: Нова книга, 2004. – 464 с.
5. *Дихтярева Н. М.* Менеджмент и маркетинг в фармации / Дихтярева Н. М. Ч. II. Маркетинг в фармации. – Х., 2008. – 406 с.

6. Мнушко З. М. Менеджмент та марке-тинг у фармації: Ч. II. Менеджмент у фармації: Підручник для студентів вузів. — 2-е вид.-/ З.М.Мнушко, Н.М.Дихтярьова; під ред. З.М.Мнушко. — Х.: Вид-во НФаУ «Золоті сторінки», 2009. — 448
7. Посилкіна О. В., Сагайдак Р. В., Громовік Б. П. Фармацевтична логістика: Монографія / М-во охорони здоров'я України; Нац. фармац. університет. — Х.: Вид-во НФаУ, 2004. — 437 с.
8. Chapell S. C. Principles of Pharmaceutical Marketing / S. C. Chapell, M. Smith. — Binghampton, 2010. — P. 115
9. Лідери та аутсайтери світового фармринку [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.apteka.com.ua/show_article.php?year=2011&month=3&num=12
10. Мировой фармрынок к 2020 г. удвоится и достигнет 1,3 трлн дол. США [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://optica.in.ua/se/news/index.php?action=show&nid=4169>
11. Новая структура мирового фармацевтического рынка [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N15/nsmfr_159.php
12. Новый світовий порядок на фармацевтичному ринку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/16320>
13. Світовий фармацевтичний ринок: стан та тенденції [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.newchemistry.ru/letter.php?n_id=7812&cat_id=10&page_id=2
14. Fulfilling the Promise of China [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pharmafocusasia.com/strategy/promise_of_china.htm
15. Global Pharmaceutical Market Size & Growth by Region, 2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.imshealth.com/portal/site/imshealth/menuitem.a46c6d4df3db4b3d88f611019418c22a/?vgnnextoid=e599410b6c718210VgnVCM100000ed152ca2RCRD&cpsexcurrchannel=1>
17. Nigel MacLennan «Brand Planning for the Pharmaceutical Industry» — P.: Gover House, 2004
18. Pharma 2020: Supplying the future by PriceWaterhouse Coopers [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pwc.com/en_GX/gx/pharma-life-sciences/pharma-2020/pharma-2020-supplying-the-future.jhtml
19. Pharma 2020: The Vision — Which Path Will You Take? by PriceWaterhouse Coopers [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/pharma-life-sciences/pharma-2020/pharma-2020-vision-path.jhtml>
20. Pharma's new world order [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rsc.org/chemistryworld/News/2009/June/05060902.asp>
21. TOP-50-Pharmaceutical-companies-Pharm-Exec The Pharm Exec [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/21016515/>
22. World pharmaceutical market 2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.publicagenda.org/chats/world-pharmaceutical-market>

Стаття надійшла до редакції 14.02.2012